

Mortorp kyrkomiljö

Antikvarisk medverkan vid byte av spån på bårhus, sakristians västra takfall samt byte av enstaka spån på kyrka och klockstapel

Mortorp kyrkomiljö, Mortorp socken, Kalmar kommun, Kalmar län, Småland, Mortorp församling, Växjö stift

Ulrika Haraldsson

Kalmar läns museum
Kyrkoantikvarisk rapport 2018

Kalmar läns museums bebyggelseenhet

Kalmar läns museums bebyggelseenhet utför antikvarisk medverkan vid förändringar och renoveringar av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse/ bebyggelsemiljöer. Flera medarbetare är också certifierade som sakkunnig kontrollant av kulturvärden enligt Plan- och bygglagen.

Kalmar läns museum kan även erbjuda expertis inom exempelvis land- och marinarkologi, konservering och kulturmiljöpedagogik.

www.kalmarlansmuseum.se

Antikvarisk medverkan – vad är det?

Alla kyrkor och kyrkogårdar tillhörande svenska kyrkan byggda före 1940 är skyddade enligt Kulturmiljölagen. Denna lag används också för att skydda vissa andra byggnader, så kallade byggnadsminnen. I Kalmar län handlar det om ca 135 byggnader, bebyggelsemiljöer, parker etc. När en sådan skyddad miljö ska förändras krävs ett särskilt tillståndsbeslut från länsstyrelsen, som får ställa villkor om hur åtgärderna ska utföras. Samma sak gäller när länsstyrelsen fattar beslut om så kallade byggnadsvårdsbidrag till olika kulturhistoriskt värdefulla miljöer eller byggnader runt om i länet.

För att åtgärderna ska genomföras enligt länsstyrelsens beslut, med antikvariskt perspektiv och traditionella metoder och material "som innebär minsta möjliga skada" på byggnaden eller bebyggelsemiljön ska arbetet följas av antikvarisk expertis, den antikvariske medverkande. Denne ska vara fastighetsägaren och hantverkarna behjälplig med goda råd, följa och dokumentera arbetet samt redovisa genomförda åtgärder i en rapport.

Mortorp kyrkomiljö

Antikvarisk medverkan vid byte av spån på bårhus, sakristians västra takfall samt byte av enstaka spån på kyrka och klockstapel

Mortorp kyrkomiljö, Mortorp socken, Kalmar kommun, Kalmar län, Småland, Mortorp församling, Växjö stift

Författare	Bebyggelseantikvarie Ulrika Haraldsson (UH)
Foto	Ulrika Haraldsson och Liselotte Jumme (LJ)
Granskad av	Antikvarie Ellen Olsson
Layout	Stefan Siverud
Diarienummer	Kalmar läns museum: 32-185-15 Länsstyrelsen Kalmar län: 433-7635-14
Utgivare	Kalmar läns museum 2018
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-1417-10 från Lantmäteriverket.
Utförd av	Kalmar läns museum, Bebyggelseenheten
Kontaktperson	Liselotte Jumme
Beställare	Södermöre Pastorat, Prästvågen 1, 388 32 Ljungbyholm
Kontaktperson	Inger Martinsson (IM)
Hantverkare	Kyrktak Bygg och Konsult AB, Patrik Carlsson (PC), Fredrik Karlsson (FK) och Tobias Andersson (TA)
Renoveringsperiod	2016 höst–vinter
Fältbesök skedde	20161124 UH, IM, FK 20161130 UH, IM, FK och PC 20161213 UH, IM, FK och PC 20170731 UH och TA m.fl. från Kyrktak 20170816 UH, 20180110 LJ, IM
Slutbesiktigande	Utförs av Länsstyrelsen i Kalmar län
Övriga handlingar och digitala fotografier	Förvaras i Kalmar läns museums topografiska arkiv.

Karta över Kalmar län med platsen markerad.

Kort om den aktuella byggnaden

Mortorps kyrka skyddas enligt Kulturminneslagen (KML) 4 kapitlet.

Mortorps kyrka utgör centrum i en medeltida kyrkomiljö. Kyrkan anses vara uppförd vid mitten av 1200-talet, inom samma tidsperiod som andra dendrodaterade medeltida kyrkor på Möreslätten. 1984 försökte Riksantikvarieämbetet att dendrodatera Mortorp kyrka genom analys av takbjälkarna. Analysen ledde inte till någon datering eftersom jämförelsematerialet inte överensstämde med årsringarna på provtaget virke.

Åtminstone sedan 1700-talet har kyrkan haft spåntak.

Vid 1700-talets slut byggdes sakristian mot norr. 1890 byggdes sakristian om till sitt nuvarande utseende med en förskjuten placering och högre takresning.

Bårhuset i putsad marksten norr om kyrkan har tidigare fungerat som tiondebod. En denrokronologisk undersökning av takstolarna till bårhuset som genomfördes år 2010 visar att virket med stor sannolikhet är avverkat under åren 1464 till 1470.

Sydväst om kyrkan står den höga klockstapeln, byggd 1737. Konstruktionen är av trä och delvis spånklädd samt helt tjärad. På huvens fyra nockar sitter spiror med små flaggor av metall. På mittspiran sitter en tupp. Äldre flaggor som togs ned 1892 finns bevarade i kyrkans ägo. I klockstapeln hänger en storklocka gjuten i Stockholm 1710 och en lillklocka gjuten 1659.

Senaste översynen av kyrkomiljöns spåntäckning ägde rum år 2009.

Vykort föreställande Mortorp kyrka och klockstapel. Okänt årtal. Foto: KLM arkiv.

Utförda åtgärder

Den antikvariska medverkan har skett i samband med tillståndsgivning för aktuella åtgärder enligt Kulturmiljölagen. Tillstånd utfärdat av Länsstyrelsen i Kalmar.

Bårhus

Tillstånd före renovering

Spåntak med furuspån i behov av omläggning. Spåntaket hade inte många lager tjärning och bara fabrikstillverkad spik. Undertaket är äldre än vad spåntäckningen var och hade mindre

skador. Konstruktionen består av återanvända ohyvlade furubrädor med olika ursågningar och passform. Flera brädor på det östra takfallet saknade förankring mot den södra takstolen, bärigheten var påverkad.

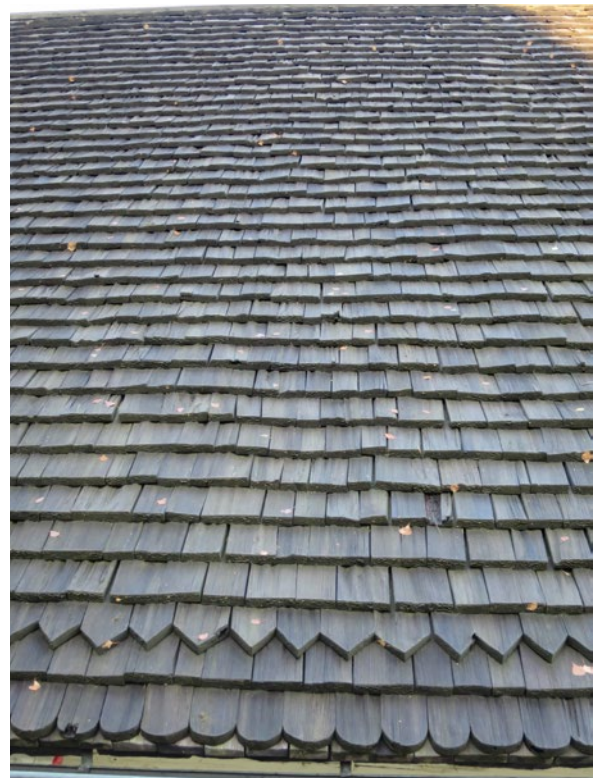
Spåntak på västra takfallet före omläggning.

Spåntak på östra takfallet före omläggning.

Detalj, spåntak på västra takfallet före omläggning.

Detalj, spåntak på östra takfallet före omläggning.

Vidtagna åtgärder

Spåntäckningen revs. Ny spåntäckning med handkluvan och tjärdoppad furuspån från Kyrktak Finland lades. Tjäran kommer från Claessons Trätjärna AB. Den nya spåntäckningen lades med rundade spån i det nedre varvet och spetsiga spån i det tredje varvet nerifrån så som tidigare. Spånen är lagda med ca 3–5 mm mellanrum mellan varje spån och med större mellanrum med jämna intervaller. Dess mått är 45 cm långa, 7–20 cm breda och 0,5–2 cm tjocka. Den spjälkade sidan är lagd uppåt. Spånen är lagda i tre skikt. Täckningen är utförd så att taket luftar. Varmförzinkad trådspik har använts. Undertaket lagades upp med ohyvlat furuvirke beställt från Sven Henriksson i Håknabo. De brädor som saknade förankring mot den södra takstolen byttes till nya så att hela undertaket nu kan bära spåntäckningen. Nockbräder och anslutningsbräder har återanvänts. Hela taket är tjärat ca 6 månader efter läggning med dalbränd furuträtjärna från Claessons Trätjärna AB.

Detalj av undertaket på östra takfallet.

Nedtagning av spån på östra takfallet och synligt undertak.

Spåntak på östra takfallet efter omläggning.

Spåntak på västra takfallet efter omläggning.

Sakristians västra takfall

Tillstånd före renovering

Spåntak med ekspån i behov av omläggning. Vid senaste takarbetet år 2009 noterades att takfallet hade en stor mängd dåliga spån. Hantverkaren gjorde bedömningen att det inte var möjligt att byta alla dåliga spån utan takfallet i sin helhet behövde plockas ner och läggas med nya ekspån. Spåntaket, som troligtvis var från 1890 hade många lager tjärning och olika slags spik. Många spån var rötskadade och smulades sönder. Spånen satt hårt och tätt mot underlaget, det fanns ingen luftning i konstruktionen. Undertaket var i gott skick.

Vidtagna åtgärder

Spåntäckningen revs. Ny spåntäckning med sågad ekspån från Jonssons Spån & Entreprenad i Rimforsa. Spånen är fördoppade i mahognytjära – lika delar furutjära, linolja och terpentin från Claessons Trätjära AB. Den nya spåntäckningen lades med rundade spån i det nedre varvet och spetsiga spån i det tredje varvet nerifrån så som

tidigare. Spånen är lagda med ca. 3–5 mm mellanrum mellan varje spån och med större mellanrum med jämna intervaller. Dess mått är 45 cm långa, 10 cm breda och 0,5–2 cm tjocka. Spånen är lagda i tre skikt. Täckningen är utförd så att taket luftar. Nockbräder, plåtanslutningar och anslutningsbrädor har återanvänts. Rostfri spik har använts. Handsmidd spik har tagits tillvara och förvaras inom kyrkomiljön. Hela taket är tjärat ca 6 månader efter läggning med dalbränd furuträtjära från Claessons Trätjära AB.

Nylagt spåntak. Kasserad spåntäckning i släpet.

Nylagt spåntak på sakristians västra takfall.

Nylagt spåntak på sakristians västra takfall.

Kyrkan före åtgärd.

Kyrkan

Tillstånd före renovering

Spåntak med ekspån i behov av översyn och tjärning.

Vidtagna åtgärder

Spåntäckningen sågs över, dåliga spån ersattes med friska ekspån från Jonssons Spån & Entreprenad i Rimforsa. Spånen var fördoppade i ma-

hognytjära – lika delar furutjära, linolja och terpentin från Claessons Trätjära AB. Dess mått är ca. 45 cm långa, 10 cm breda och 0,5–2 cm tjocka. Spånen är lagda i tre skikt. Täckningen är utförd så att taket luftar. Rostfri spik har använts. Hela taket är rengjort och tjärat med dalbränd furuträtjära från Claessons Trätjära AB.

Kyrkan efter åtgärd.

Klockstapeln

Tillstånd före renovering

Klockstapel med spånklädning i ekspån med behov av översyn och tjärning.

Vidtagna åtgärder

Spåntäckningen sågs över, dåliga spån ersattes med friska ekspån från Jonssons Spån & Entreprenad i Rimforsa. Spånen var fördopade i mahognytjära – lika delar furutjära, linolja och terpentin från Claessons Trätjära AB. Dess mått är ca. 45 cm långa, 10 cm breda och 0,5–2 cm tjocka. Spånen är lagda i tre skikt. Täckningen är utförd så att taket luftar. Rostfri spik har använts. Upplagning med tjärnfuru av rötskadade bräder och bottenstycke på avskärmningarna. Hela klockstapeln är rengjord och tjärad med dalbränd furuträtjära från Claessons Trätjära AB.

Detalj, saknade och skadade spån på klockstapelns ben före åtgärd.

Detalj, rötskadade bräder före åtgärd.

Klockstapeln före åtgärd.

Klockstapeln före åtgärd.

Klockstapeln efter åtgärd.

Klockstapeln efter åtgärd.

Detalj, bytta spån, efter åtgärd.

Detalj, efter åtgärd.

Kommentarer

Arbetet med omläggningen av spåntaket på sakristian påbörjades innan antikvariskt medverkande hade möjlighet att dokumentera taket, därför finns inga förebilder på sakristians takfall.

Sändlista

Länsstyrelsen i Kalmar län, 391 86 Kalmar, 3 ex

Riksantikvarieämbetet, Box 5405, 114 84 Stockholm, 2 ex

Södermöre Pastorat, Prästvågen 1, 388 32 Ljungbyholm

Växjö stift, Box 527, 351 06 Växjö

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

